

Історія

УДК: 94(477+564)"1991/2021"

DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.18104218>

**Дипломатичні відносини України і Турецької Республіки у 1991-2021 рр.:
договори, персоналії, форми**

Танавський Ігор Павлович,
аспірант кафедри всесвітньої історії та релігієзнавства
Тернопільського національного педагогічного університету
ім. В. Гнатюка, Тернопіль, Україна,
<https://orcid.org/0009-0005-4453-4316>

Прийнято: 18.12.2025 | Опубліковано: 30.12.2025

***Анотація:** У науковій статті проаналізовано особливості формування українсько-турецьких дипломатичних відносин у 1991–2021 рр. Метою статті є здійснення огляду сучасного етапу дипломатичних відносин України та Турецької Республіки у 1991–2021 рр. та з'ясування основних форм дипломатії, що домінували під час взаємодії між Україною та Турецькою Республікою та аналіз ключових дипломатичних угод та впливу окремих персоналій на поглиблення дипломатичного процесу. Наукова новизна цього дослідження полягає у тому, що вперше було актуалізовано основні форми українсько-турецької дипломатії 1991–2021 рр. та обґрунтовано дипломатичні взаємодії між Україною та Туреччиною шляхом аналізу міждержавних дипломатичних актів. Метод моніторингу було застосовано для збору та систематизації інформації, абстрагування використовувалося з метою виділення ключових понять, абстрактно-логічний аналіз став основою*

формулювання висновків дослідження. Використання структурно-функціонального аналізу дозволило виявити вплив договірних актів на співпрацю Туреччини та України у 1991–2021 роках, а історико-системний метод було використано під час вивчення поглядів провідних турецьких урядовців на українсько-турецькі відносини. **Результати** цього дослідження демонструють, що головним фактором дипломатичних відносин України та Турецької Республіки, впродовж 1991–2021 рр. залишалося обмеження експансіоністських намірів рф. Особливо яскраво це показано на прикладі анексії Криму, яку, на прохання лідерів Меджлісу та громади киримли, було засуджено Турецькою Республікою. Також, в ході дослідження, було виявлено, що законодавчі акти, які регулюють українсько-турецької дипломатичні взаємодії, приймаються шляхом підписання письмових угод, дозволяючи сформувати принципи стратегічного міждержавного партнерства. **Висновки** дослідження вказують на зменшення ролі кулінарної та культурної дипломатії в українсько-турецьких відносинах в період 2014–2021 рр. та одночасний процес підвищення статусу освітньої, цифрової, економічної та таємної дипломатії. Також у висновках підкреслюється необхідність врахування вітчизняним дипломатичним корпусом особливостей роботи їх турецьких колег, які визначаються ідейними засадами концепції неоосманізму, як основи сучасної дипломатії Туреччини. Поряд з цим наголошується на важливості використання всіх форм дипломатичних відносин та можливостей українсько-турецького діалогу. Перспектива наступних досліджень полягає в аналізі текстів конкретних дипломатичних договорів, які ратифікувала Туреччина та Україна, з метою визначення балансу інтересів обох держав під час дипломатичної взаємодії.

Ключові слова: Турецька Республіка, Україна, міжнародні відносини, стратегічне партнерство, неоосманізм, економізація дипломатії.

Diplomatic relations between Ukraine and the Republic of Turkey in 1991–2021: main forms, treaties, personalities

Ihor Tanavsky,

postgraduate student of the Department of World History and
Religious Studies, V. Hnatyuk Ternopil National
Pedagogical University, Ternopil, Ukraine,
<https://orcid.org/0009-0005-4453-4316>

Abstract: *The scientific article analyzes the features of the formation of Ukrainian-Turkish diplomatic relations in 1991–2021. The purpose of the article is to review the current stage of diplomatic relations between Ukraine and the Republic of Turkey in 1991–2021 and to clarify the main forms of diplomacy that dominated during the interaction between Ukraine and the Republic of Turkey and to analyze key diplomatic agreements and the influence of individual personalities on the deepening of the diplomatic process. The scientific novelty of this study lies in the fact that for the first time the main forms of Ukrainian-Turkish diplomacy in 1991–2021 were updated and diplomatic interactions between Ukraine and Turkey were substantiated through the analysis of interstate diplomatic acts. The monitoring **method** was used to collect and systematize information, abstraction was used to highlight key concepts, abstract-logical analysis became the basis for formulating the conclusions of the study. The use of structural-functional analysis made it possible to identify the impact of contractual acts on the cooperation between Turkey and Ukraine in 1991–2021, and the historical-systemic method was used when studying the views of leading Turkish government officials on Ukrainian-Turkish relations. **The results** of this study demonstrate that the main factor in diplomatic relations between Ukraine and the Republic of Turkey during 1991–2021 remained the limitation of the expansionist intentions of the Russian Federation. This is*

*especially clearly shown by the example of the annexation of Crimea, which, at the request of the leaders of the Mejlis and the Crimean community, was condemned by the Republic of Turkey. Also, during the study, it was found that legislative acts regulating Ukrainian-Turkish diplomatic interactions are adopted by signing written agreements, allowing the formation of the principles of strategic interstate partnership. **The conclusions** of the study indicate a decrease in the role of culinary and cultural diplomacy in Ukrainian-Turkish relations in the period 2014–2021 and a simultaneous process of increasing the status of educational, digital, economic and secret diplomacy. The conclusions also emphasize the need for the domestic diplomatic corps to take into account the peculiarities of the work of their Turkish colleagues, which are determined by the ideological principles of the concept of neo-Ottomanism, as the basis of modern Turkish diplomacy. Along with this, the importance of using all forms of diplomatic relations and the possibilities of Ukrainian-Turkish dialogue is emphasized. The prospect of further research lies in the analysis of the texts of specific diplomatic treaties ratified by Turkey and Ukraine, in order to determine the balance of interests of both states during diplomatic interaction.*

Keywords: *Republic of Turkey, Ukraine, international relations, strategic partnership, neo-Ottomanism, economization of diplomacy.*

Постановка проблеми. Міжнародні відносини завжди були й залишаються актуальним виявом економічної, військової, політичної та дипломатичної взаємодії держав. Інституалізація вітчизняної дипломатії тривала одночасно з процесом становлення та розвитку державності України у поєднанні із формуванням засад її зовнішньої політики [1, с. 98]. Туреччина першою з країн Азії визнала незалежність України 16 грудня 1991 року [2, с. 252]. Хоч цей акт влади Турецької Республіки був першим проявом відновлення українсько-турецьких дипломатичних відносин з періоду

незалежності України, але історично такі взаємодії відбувалися і раніше, в умовах існування інших форм української державності.

Українсько-турецькі контакти на дипломатичному рівні відбувалися ще під час перебування частини українських земель у складі Великого князівства Литовського. У ХХ ст. відновлення українсько-турецьких дипломатичних відносин було наслідком підписання Берестейського мирного договору, коли представники дипломатичного корпусу Османської імперії прибули до Києва [3, с. 32]. Здобуття Україною незалежності 24 серпня 1991 р. дозволило почати новий етап українсько-турецьких дипломатичних відносин, який відбувається в умовах геополітичної турбулентності та боротьби українців за збереження власної державності. Тому, зважаючи на довгу історію контактів між представниками українського та турецького народів, що, на різному рівні, триває вже близько шестисот років, було вирішено здійснити огляд сучасного етапу дипломатичних відносин України та Турецької Республіки у 1991–2021 рр., визначити основні форми дипломатії, які домінували між нашими країнами, проаналізувати ключові дипломатичні угоди та прослідкувати вплив окремих персоналій на поглиблення дипломатичного процесу.

Гіпотеза дослідження. Провідними формами українсько-турецьких дипломатичних відносин у період 2014–2021 рр. стали освітня, цифрова, економічна та таємна дипломатія.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання дипломатичних відносин України та Турецької республіки у період 1991–2021 рр. та його компоненти досліджувалися як вітчизняними, так і закордонними істориками.

У статті А. В. Пашинської розглянуто важливість розвитку культурної дипломатії у відносинах з Туреччиною та іншими тюркськими державами. На думку авторки, основними шляхами цього процесу є сприяння діяльності української діаспори, залучення іноземних студентів та відкриття нових освітніх закладів для вивчення культури тюркських народів [4, с. 372]. У

науковій статті А. Заставного та О. Іващука описано сучасні тренди економічної дипломатії України на Близькому Сході. Також в контексті дипломатичної взаємодії України та Туреччини згадується підписання Меморандуму про наміри в оборонно-промисловій галузі [5, с. 418].

Водночас Р. Зварич, І. Хоменська та О. Сегеда стверджують, що Туреччина активно залучає інструменти публічної дипломатії, які використовуються з метою формування іміджу та залучення інвестицій [6, с. 137]. Л. П. Кудирко та Ю. О. Ватах під час аналізу питання стратегічного партнерства України та Туреччини у військово-торговельній сфері виявили дипломатичні основи цього процесу. Першим кроком такої співпраці, на їх думку, стало підписання Меморандуму про взаєморозуміння у 1993 р. між Міністерствами оборони обох держав [7, с. 186]. Розглянувши політику «м'якої сили» Туреччини, О. Сенченко розкрила важливість демократизації держави в зміцненні громадської дипломатії [8, с. 31].

ІІІ. Ачикалин оцінив ефективність українсько-турецької дипломатії на рівні лідерів держав. Він вважає, що українсько-турецька міжлідерська дипломатія вийшла за рамки двосторонніх взаємодій [9, р. 1463]. М. Алі виявив особливості ролі Туреччини в чорноморському регіоні та місце кримських татар в українсько-турецькій дипломатії [10, р. 360]. А. Гекскаман стверджує, що зміна вектора зовнішньої політики Туреччини почалася з декларації турецького президента Р. Ердогана про територіальну цілісність України у 2014 р. [11, р. 163]. С. Кьостем аналізував вплив анексії Криму на дипломатичні відносини Туреччини, України і росії [12]. М. Катлай та З. Оніш визначили принципи зовнішньої політики Туреччини та проблеми, які викликає українсько-турецька дипломатія в контексті реакції уряду РФ [13, р. 3059]. Підсумовуючи аналіз останніх досліджень і публікацій, слід зазначити, що цей етап дослідження дозволив виявити суперечності у підходах згаданих авторів до дипломатичних відносин України та Турецької республіки у період

1991–2021 рр. Так, О. Сенченко вбачає демократизацію, як важливий фактор зміцнення громадської дипломатії та «м'якої сили» Туреччини. Попри це, Туреччина активно підтримує дипломатичні зв'язки з антидемократичними урядами на Близькому Сході та в Центральній Азії. Відтак, на нашу думку, вплив демократизації на політику «м'якої сили» Туреччини можна вважати перебільшеним. Надалі це дослідження покаже, що «м'яка сила» Туреччини, як один з проявів неоосманізму, реалізується нею, переважно, шляхом використання інструментів таємної дипломатії, а не громадської, що не вимагає демократизації держав-учасників дипломатичного процесу.

Таким чином, серед основних прогалин, що містяться в проаналізованих роботах іноземних дослідників можна згадати їх надмірну концентрацію на рф, як одному з антагоністів українсько-турецької дипломатії. З іншого боку, у статтях вітчизняних дослідників проаналізовано питання використання інструментів дипломатичної взаємодії Туреччини та України без зосередження на важливості міждержавних дипломатичних актів. Водночас всі з проаналізованих статей демонструють відсутність системного підходу до дослідження питання дипломатичних відносин України та Турецької республіки у період 1991–2021 рр., бо розглядають тільки окремі його компоненти, не узагальнюючи українсько-турецькі дипломатичні відносини в цілому. У зв'язку з цим, нами було прийнято рішення здійснити огляд цього питання на основі власних джерел, актуалізуючи основні форми українсько-турецької дипломатії 1991–2021 рр. та обґрунтовуючи дипломатичні взаємодії між Україною та Туреччиною шляхом аналізу міждержавних дипломатичних актів. Сформована автором вибірка джерел дослідження має широкую географію, оскільки містить не тільки роботи українських дослідників, а й праці турецьких науковців. В ході пошуків даних для цього дослідження було залучено пошукові платформи Google, Google Scholar та Web of Science. Їх використання дозволило отримати доступ до релевантних та достовірних

науково-аналітичних публікацій за період останніх десяти років (2015–2025 рр.) та міждержавних угод з досліджуваної проблематики що знаходяться у відкритому доступі.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Потреба в дослідженні питання дипломатичних відносин України й Турецької Республіки у 1991–2021 рр. обумовлена зразу кількома причинами. Перш за все, більшість наукових праць з обраного питання не розглядає роль турецьких політиків у формуванні системи обопільної дипломатії. Однак, ігнорування ідей та принципів, якими керуються провідні політичні діячі Турецької Республіки призводить до неможливості точного визначення зовнішньополітичних цілей Туреччини. Останнє може стати на заваді для українських дипломатів під час їх спроб вибудовувати стійкі та взаємовигідні українсько-турецькі відносини. Ще однією раніше невирішеною частиною проблеми, що розглядається є виявлення ефективних, в ході українсько-турецьких відносин форм дипломатії та процесів, характерних для них в згаданий період. Всі ці компоненти теми, яка досліджуватиметься у даній статті, дозволяють краще зрозуміти перспективи дипломатичних відносин України та Турецької Республіки. Водночас, це буде стимулом для наступних досліджень взаємодії України та Туреччини у контексті поглиблення співпраці між українським й турецьким народами.

Мета статті полягає у здійсненні огляду сучасного етапу дипломатичних відносин України та Турецької Республіки у 1991–2021 рр. та з'ясуванні основних форм дипломатії, що домінували під час взаємодії між нашими країнами, проаналізувавши ключові дипломатичні угоди та прослідкувавши вплив окремих персоналій на поглиблення дипломатичного процесу.

Для досягнення поставленої мети були виконані такі завдання:

1. Описано політичні передумови сучасного етапу дипломатичних відносин України й Турецької Республіки та місце кримських татар у цих відносинах.
2. Проаналізовано основні акти дипломатичної взаємодії між Туреччиною та Україною у 1991–2021 рр.
3. Окреслено погляди провідних турецьких урядовців на місце Туреччини в міжнародній політиці та розкрито їх роль в формуванні турецької зовнішньої політики.
4. Оцінено вплив різних форм дипломатії на українсько-турецькі відносини у 1991–2021 рр.

Виклад основного матеріалу дослідження. Перш за все необхідно визначити політичні передумови сучасного етапу дипломатичних відносин України й Турецької Республіки. Слід зазначити, що Україна стала одним із засновників організації Чорноморського економічного співробітництва (ОЧЕС), яку очолює Туреччина. ОЧЕС була створена у 1999 р. та мала на меті формування нової системи міжнародної взаємодії, яка здатна бути альтернативною ЄС та СНД [14, с. 113]. Це вказує на спільність інтересів України та Туреччини в чорноморському регіоні та визначає майданчик для дипломатичних відносин між цими державами.

Також делікатним питанням в українсько-турецьких відносинах довгий час було повернення кримців з території Турецької Республіки на Кримський півострів. Його вирішення почалося у 1992 р. із зустрічей голови Меджлісу М. Джемілева з турецькими можновладцями. Серед цих посадовців були президент Туреччини Т. Озал, голова парламенту Х. Джіндорук, прем'єр-міністр С. Демірель та інші лідери політичних сил і представники органів місцевого самоврядування [15, с. 103]. Варто зазначити, що діячі Меджлісу, як й інші члени громади кримців не раз використовували свій вплив на користь України. Достатньо пригадати, що саме вони виступали провідниками

дипломатичних інтересів України в Туреччині, заснувавши у 1999 р. Товариство турецько-української дружби. Ще одним прикладом виконання М. Джемільєвим функцій українського дипломата в Туреччині стала його зустріч з президентом Турецької Республіки Р. Ердоганом, яка відбулась у 2017 р. Під час неї М. Джемільєв висловився за звільнення політв'язнів та подякував Р. Ердогану за підтримку кириллиці та відмову у визнанні анексії Криму [16, с. 253]. Треба зазначити, що М. Джемільєв й надалі підтримував дипломатичні контакти з Р. Ердоганом, пропонуючи йому створення платформи для активізації перемовин щодо повернення Криму. Оскільки М. Джемільєв робив це не тільки як голова Меджлісу, а й Уповноважений Президента України у справах кримськотатарського народу, то стає очевидною важливість його діяльності для донесення позиції української влади щодо анексії Криму представникам політикуму Турецької Республіки.

Таким чином, хоч передумови сучасного етапу дипломатичних відносин України й Турецької Республіки порушують як економічні, так і культурні інтереси обох держав, але головним їх фактором залишається обмеження експансіоністських намірів РФ. Також важливою політичною передумовою українсько-турецьких дипломатичних відносин стала необхідність забезпечення прав представників тюркських народів в Україні, зокрема й кримських татар. Це пов'язує українсько-турецьку дипломатію з питанням анексії Криму, дозволяючи представникам української влади використовувати вплив Туреччини в міжнародних організаціях для підтримки України та протидії окупаційним планам РФ.

Дипломатичні взаємодії можуть відбуватися в різних формах та шляхом застосування багатьох інструментів, однак основними дипломатичними актами є документи та дії, що дозволяють встановлювати, підтримувати або ж припиняти міжнародні відносини. Ключовою двосторонньою угодою, укладеною між Україною та Туреччиною є «Договір про дружбу і

співробітництво між Україною і Туреччиною» від 4 травня 1992 р., який передбачає розвиток відносин між державами «на основі взаємної довіри, розуміння, співробітництва і добросусідства» [17]. Також важливим двостороннім документом, який регулює українсько-турецькі дипломатичні та консульські відносини є «Меморандум про взаєморозуміння між Урядом України і Урядом Турецької Республіки» від 9 вересня 1993 р. Він встановив правила роботи дипломатичного корпусу обох сторін та дозволив дипломатам та консульським працівникам вільно пересуватися їх територією [18]. Окремо необхідно згадати про підписання міждержавного протоколу, який став основою взаємного виділення земельних ділянок на території України та Туреччини, що були використані з метою будівництва резиденцій та житла для дипломатів [19].

8 серпня 2007 р. було затверджено «Угоду між Кабінетом Міністрів України та Урядом Турецької Республіки про оборонно-промислове співробітництво», яка посилається на «Угоду про військову підготовку, технічне та наукове співробітництво» та визначає зацікавленість сторін у співпраці на основі науково-технічних досягнень в оборонно-промисловій сфері [20]. Ще одним визначальним актом українсько-турецької дипломатії є «Спільна декларація про створення Стратегічної ради високого рівня між Україною та Туреччиною» від 20 січня 2011 р. Ця двостороння угода визначила напрями стратегічного міждержавного партнерства [21]. Упродовж періоду 2010-2020 рр. Стратегічна рада високого рівня збиралася вісім разів, однак, попри її позитивні результати в оборонній сфері, укладені угоди більше задовольняють інтереси Турецької Республіки, ніж України [22, с. 89]. На нашу думку, причинами цього виступає зміна вектора зовнішньої політики України в згаданий період, що викликала непослідовність під час відстоювання державних інтересів. Також в Україні у 2010-2020 рр. тричі змінювалися президенти, а Туреччину в Стратегічній раді високого рівня завжди представляли прем'єр-міністр Турецької Республіки А. Давутоглу та

президент Реджеп Ердоган. Це сприяло послідовній реалізації бачення цих турецьких політиків у контексті українсько-турецьких відносин.

Окремим актом дипломатичної взаємодії є заяви. Серед спільних заяв, як вияву українсько-турецьких відносин можна пригадати комюніке від 30 травня 1994 р., в якому президенти України та Турецької Республіки Л. Кравчук та С. Демірель підтвердили рішення перетворити басейн Чорного моря на зону постійного миру, стабільності та процвітання шляхом співпраці обох держав в міжнародних організаціях [23]. Ще одним прикладом спільних українсько-турецьких заяв є комюніке від 28 листопада 1998 р., в якому президенти України та Турецької Республіки Л. Кучма та С. Демірель засудили висловлювання російських політиків, які озвучували претензії щодо статусу Севастополя [24, с. 183]. В тому ж році відбувся візит прем'єр-міністра Турецької Республіки М. Йилмаза в Україну. У результаті цього візиту було прийнято комюніке про готовність сторін модернізувати договірно-правову базу українсько-турецьких відносин у сфері консульської співпраці та спрощення візового режиму [25]. Все вищезгадане вказує на плідність дипломатичної взаємодії між Туреччиною та Україною у 1991–2021 рр., попри відсутність чіткості зовнішньополітичної позиції України в період 1991–2014 рр. та загрозу її державності внаслідок анексії Криму.

Однак, дипломатичні відносини хоч і відбуваються, як правило на рівні представників дипломатичного корпусу різних держав, але виражають ідеологічні засади, сформовані провідними політичними діячами. А. Давутоглу, колишній прем'єр-міністр Турецької Республіки, виступав одним із творців ідей неоосманізму, як еволюції кемалізму. Неоосманізм передбачає використання як м'якої, так і жорсткої сили в реалізації дипломатичних відносин. Сутність цієї ідеї складається з п'яти основних принципів: підтримання балансу між свободою та безпекою, співпраця з сусідами,

попереджуюча мирна дипломатія, багатовекторність зовнішньої політики, ритмічність дипломатії [26, с. 82].

Дотримання згаданих принципів дозволило уряду Туреччини підвищити зовнішньополітичну активність на постоттоманському просторі та в колишніх республіках СРСР. Ще однією важливою ідеєю А. Давутоглу є відкидання ролі Турецької Республіки як «мосту» між Сходом та Заходом і сприйняття Туреччини як суб'єкту, а не об'єкту світової політики. Все це дозволило А. Давутоглу стверджувати про «стратегічну глибину» Турецької Республіки, як самостійного геополітичного та гео економічного гравця світової політики [27, с. 298]. Відносно України зі сторони Туреччини залучаються всі зовнішньополітичні принципи А. Давутоглу, оскільки її представники визнають легітимність українського політичного режиму, намагаються налагодити економічні та безпекові відносини, виступають медіаторами в російсько-українській війні беруть участь спільно з представниками України в діяльності міжнародних організацій. Хоча бачення міжнародних відносин Р. Ердоганом докорінно не відрізняється від ідей А. Давутоглу, але він проводить міжнародну політику на основі національної та культурної ідентичності. Таким чином, уряд Р. Ердогана змінив зовнішньополітичні пріоритети країни, зупинивши інтеграцію Туреччини в ЄС [28, с. 27]. Зі всього вищенаведеного випливає, що саме А. Давутоглу та Р. Ердоган, як провідні політики та ідеологи Турецької Республіки відіграють найбільшу роль у процесі формування принципів зовнішньої політики Туреччини, що відображається на українсько-турецьких дипломатичних відносинах.

Українсько-турецькі дипломатичні відносини здійснюються в різних формах. Однією з них є публічна дипломатія, яка в Україні відбувається на основі роботи культурного центру Інституту Ю. Емре. У 2019 р. працівники цього центру реалізували захід «Турецько-українські союзи в історії» та фестиваль «Тиждень турецького кіно» [29, с. 145]. Важливо також згадати і

освітню українсько-турецьку дипломатію, результатом якої стало налагоджування партнерських зв'язків між закладами вищої освіти обох держав. Однією з найвизначніших подій в освітній взаємодії України та Туреччини було відкриття Турецького центру інформації та досліджень при КНУ ім. Тараса Шевченка [30, с. 107]. Ще однією формою українсько-турецької дипломатії є кулінарна дипломатія. З метою її реалізації представники дипломатичного корпусу, громадянського суспільства та бізнесу України брали участь в однойменному проєкті, який був організований одним з турецьких університетів у січні 2015 року [31, с. 58]. Кулінарна дипломатія сприяє поглибленню зв'язків між державами, активізації співпраці між представниками громадськості, виступаючи інструментом «м'якої сили» [32, с. 42].

Наступною з розглянутих форм українсько-турецької дипломатії є цифрова дипломатія, яку розвивають як політичні лідери Туреччини, так і українські урядовці. Ознакою зацікавленості турецького політикуму в цифровій дипломатії стала заява президента Р. Ердогана, яку він виголосив під час дипломатичного форуму «Інноваційна дипломатія: нова ера, нові підходи», що відбувся в Анталії у червні 2021 р за підтримки міністра закордонних справ Турецької Республіки М. Чавушоглу. На цьому форумі президент Турецької Республіки Р. Ердоган заявив: «Зараз, поряд із політиками та дипломатами, зовнішню політику формують контакти між організаціями громадянського суспільства, бізнесом, ЗМІ та університетами. Цифрова дипломатія, яка набирає все більшої популярності, є ще одним досягненням цього періоду. Це розширення сфери застосування дипломатії, безсумнівно, пропонує людству великі можливості для зниження напруженості. У сучасному світі, де гарячі конфлікти тривають роками, наша потреба в нових шляхах, що відкриваються мистецтвом дипломатії, також зростає... » [33]. Водночас, президент України В. Зеленський активно розвивав вітчизняну цифрову дипломатію. В рамках

цього процесу видав указ, що дозволяє створювати дистанційні закордонні посольства з резиденцією в Києві [34, с. 43].

Також слід зазначити, що на відміну від України, Туреччина у 1991–2021 рр. була активним учасником заходів таємної дипломатії, яка надавала співпраці між державами автономності, підвищуючи її рівень безпеки. Так турецькі урядовці укладали секретні домовленості з політиками різних країн задля можливості здійснення репресій проти своїх громадян закордоном [35, с. 173]. Останньою з розглянутих форм українсько-турецької дипломатії стала економічна дипломатія, яка є наслідком економізації політики. Пріоритетною ціллю економічної дипломатії є залучення інвестицій та сучасних технологій і знань до національної економіки [36, с. 42]. Виявом українсько-турецької економічної дипломатії у період 2019–2021 рр. була співпраця української промисловості та оборонних турецьких компаній, таких як «Rocketsan», «Aselsan» та «Baykar Makina». Тому наступний розвиток українсько-турецької економічної дипломатії неможливий без залучення в процес планування бізнес-кіл, оскільки для підвищення її ефективності державні органи повинні узгоджувати свою позицію з представниками національного капіталу. Хоч всі з вищенаведених форм дипломатії використовувалися як представниками Туреччини, так і українськими дипломатами, однак географічні, економічні та світоглядні відмінності визначали активність їх застосування та принципи, якими керувалися дипломати під час практичної реалізації необхідних заходів.

Варто зазначити, що кулінарна та культурна дипломатія були характерними формами дипломатичної взаємодії України та Турецької Республіки, починаючи з 1990-х рр. Під час проведення багатьох спільних україно-турецьких заходів гості отримали змогу ознайомитися з національною кухнею обох народів, що й було виявом кулінарної дипломатії. Водночас, основними провідниками культурної дипломатії стали кримські татари, українська й турецька діаспори. Хоч кулінарна та культурна дипломатія далі

залишалися важливими для обох держав, однак, в період 2014–2021 рр. провідними формами дипломатії в рамках українсько-турецьких відносин стали освітня, цифрова, економічна та таємна дипломатія. Це пов'язано з багатьма факторами, серед яких основними є: зміни в системі української освіти, прийняття концепції цифровізації всіх процесів на державному рівні, економізація зовнішньої політики та анексія Криму. Ще одним важливим фактором, який вплинув на зростання ролі таємної дипломатії в українсько-турецьких відносинах стало особливе місце сучасної Турецької Республіки в світовій геополітиці, що дозволяє її урядовцям та дипломатам використовувати специфічні дипломатичні контакти, які відбуваються шляхом залучення неофіційних представників турецького бізнесу та мережі їх бізнес-партнерів закордоном. Так шляхом використання інструментів таємної дипломатії було усунуто наслідки російсько-турецької політичної кризи, яка розпочалася зі збиття літака Су-24 турецькими винищувачами F-16 після порушення кордону із Сирією 24 листопада 2015 р. Тоді, за словами І. Калина, речника президента Турецької Республіки Р. Ердогана, у вирішенні російсько-турецької політичної кризи відіграли дуже важливу роль бізнесмен Д. Чаглар, президент Казахстану Н. Назарбаєв та начальник Генерального штабу Турецької Республіки генерал Х. Акар, які виступили посередниками між президентами конфліктуючих держав [37].

Таким чином, геополітична турбулентність та внутрішні зміни в Україні, які відбувалися у 2014–2021 рр. зменшили вплив кулінарної та культурної дипломатії на українсько-турецькі відносини, вивівши на перші ролі освітню, цифрову, економічну та таємну дипломатію. Це підтверджує висунуту гіпотезу яка стверджує, що провідними формами українсько-турецьких дипломатичних відносин у період 2014–2021 рр. стали освітня, цифрова, економічна та таємна дипломатія. Тільки врахування впливу всіх згаданих форм дипломатії на українсько-турецькі відносини та вміння правильно трактувати турецькі

геополітичні інтереси та розуміти їх наслідки для України допоможе вітчизняним дипломатам ефективно проводити українську зовнішню політику щодо Турецької Республіки. На нашу думку, український дипломатичний корпус повинен комплексно використовувати дипломатичні можливості Туреччини, особливо інструменти її таємної дипломатії в контексті непрямих перемовин з представниками інших держав.

Висновки. Отже, українсько-турецькі дипломатичні відносини мають тривалу історію та суттєво пожвавились після здобуття Україною незалежності 24 серпня 1991 р. У дослідженні було визначено, що головним фактором дипломатичних відносин України та Турецької Республіки упродовж 1991–2021 рр. залишалося обмеження експансіоністських намірів рф. Також виявлено позитивний вплив представників кримських татар на пожвавлення взаємодії тюркських та українського народів, особливо в контексті зусиль діячів кримськотатарського народу щодо засудження анексії Криму. Аналіз позиції турецьких урядовців щодо українсько-турецьких відносин підтверджує, що ідеї неоосманізму стали основою дипломатії Турецької Республіки у формі «м'якої сили» міждержавної взаємодії. Все це дозволяє виявити логічний зв'язок між успішністю роботи української дипломатичної служби в Туреччині, визнанням ролі провідних діячів кримли в українсько-турецьких дипломатичних відносинах, розумінням представниками вітчизняного дипломатичного корпусу принципів неоосманізму та використання ними фактору спільності цілей – обмеження експансії рф в регіоні Чорного моря.

Огляд українсько-турецьких дипломатичних відносин виявив, що вони реалізуються в різних формах: культурній, освітній, кулінарній, цифровій, таємній та економічній. Також, у дослідженні було виявлено, що особлива геополітична позиція Туреччини й міжнародні та внутрішньоукраїнські події 2014–2021 рр. підвищили статус освітньої, цифрової, економічної та таємної

дипломатії у двосторонніх відносинах, що підтвердило висунуту в ході дослідження гіпотезу. Відтак наукова новизна цього дослідження полягає у тому, що вперше було актуалізовано основні форми українсько-турецької дипломатії 1991–2021 рр. та обґрунтовано дипломатичні взаємодії між Україною та Туреччиною шляхом аналізу міждержавних дипломатичних актів.

Перспектива наступних досліджень полягає в аналізі текстів конкретних дипломатичних документів, які ратифікувала Туреччина та Україна, з метою визначення балансу інтересів обох держав у їх дипломатичній взаємодії. Це стане основою для формування списку цілей та завдань для представників вітчизняного дипломатичного корпусу в Турецькій Республіці задля відстоювання інтересів України у тих сферах українсько-турецької дипломатії, де відсутній баланс або ж є критична перевага Туреччини.

Список використаних джерел

1. Меженська О. В., Вовк С. О., Новоскольцева Л. О. Українська дипломатія: від незалежності до сучасних викликів. *Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Історія. Політологія*. 2024. № 39. С. 96–119. URL: <https://doi.org/10.34079/2226-2830-2024-15-39-96-119> (дата звернення: 25.07.2025).
2. Сергійчук Б., Сергійчук В. На межі двох світів. Українсько-турецькі відносини в середині XVI на початку XXI століття. Київ, 2011. 320 с.
3. Матяш І. Діяльність першого українського представництва в Стамбулі: державна місія дипломатів. *Україна дипломатична*. 2021. № 22. С. 32–50. URL: <https://doi.org/10.37837/2707-7683-2021-1> (дата звернення: 25.07.2025).
4. Пашинська А. В. Культурна дипломатія України у взаємодії з тюркськими державами. *Культурологічний альманах*. 2025. № 1. С. 367–374. URL: <https://doi.org/10.31392/cult.alm.2025.1.42> (дата звернення: 25.07.2025).

5. Заставний А., Іващук О. Сучасні тренди економічної дипломатії України на Близькому Сході. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. 2024. Вип. 326. № 1. С. 415–421. URL: <https://doi.org/10.31891/2307-5740-2024-326-65> (дата звернення: 25.07.2025).
6. Зварич Р. Є., Хоменська І. В., Сегеда О. О. Детермінанти економічного партнерства України з країнами Близького Сходу в контексті розвитку публічної дипломатії. *Інноваційна економіка*. 2023. Вип. 2. № 94. С. 135–141. URL: <https://doi.org/10.37332/2309-1533.2023.2.17> (дата звернення: 25.07.2025).
7. Кудирко Л. П., Ватах Ю. О. Стратегічне партнерство України та Туреччини у військово-торговельній сфері. *Економічний простір*. 2024. № 191. С. 185–192. URL: <https://doi.org/10.32782/2224-6282/191-30> (дата звернення: 25.07.2025).
8. Сенченко О. Розвиток співпраці в галузі освіти, науки й інновацій – важливий напрям політики «м'якої сили» Туреччини. *Вісник Книжкової палати*. 2021. № 1. С. 26–32. URL: [https://doi.org/10.36273/2076-9555.2021.1\(294\).26-32](https://doi.org/10.36273/2076-9555.2021.1(294).26-32) (дата звернення: 25.07.2025).
9. Acikalin S. N. Leader to leader diplomacy in peacemaking: the Russian-Ukrainian war. *Yonetim Bilimleri Dergisi*. 2025. Vol. 23. no. 57. P. 1451–1473. DOI: <https://doi.org/10.35408/comuybd.1550252> (date of access: 25.07.2025).
10. Ali M. The role of Turkiye in the Black Sea and the Russo-Ukrainian war: a short overview. *Journal of Liberty and International Affairs*. 2022. Vol. 8. no. 3. P. 356–367. DOI: <https://doi.org/10.47305/JLIA2283356a> (date of access: 25.07.2025).
11. Gozkaman A. Turkiye's Foreign Policy vis-a-vis the War in Ukraine: a New Version of Active Neutrality. *Journal of International Affairs*. 2022. Vol. 27. no. 2. P. 159–176. URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2880682> (date of access: 25.07.2025).

12. Kostem S. Managed regional rivalry between Russia and Turkey after the annexation of crimea. *Europe-Asia Studies*. 2022. Vol. 74. no. 9. P. 1657–1675. DOI: <https://doi.org/10.1080/09668136.2022.2134308> (date of access: 25.07.2025).
13. Kutlay M., Onis Z. Understanding oscillations in Turkish foreign policy: pathways to unusual middle power activism. *Third World Quarterly*. 2021. Vol. 42. no. 12. P. 3051–3069. DOI: <https://doi.org/10.1080/01436597.2021.1985449> (date of access: 25.07.2025).
14. Серафімов В. В. Регіоналізм як напрям морської політики України: оновлення правового забезпечення. *Правова держава*. 2020. № 39. С. 111–123. URL: <https://doi.org/10.18524/2411-2054.2020.39.212989> (дата звернення: 25.07.2025).
15. Аблятіфов Р. Роль А. І. Киримли у розвитку руху кримської діаспори Туреччини (кінець 1980-х – початок 2000-х рр.). *Старожитності Лукомор'я*. 2021. № 1. С. 98–108. URL: <https://doi.org/10.33782/2708-4116.2021.1.52> (дата звернення: 25.07.2025).
16. Дукач Н. Захист прав кримських татар як корінного народу України на міжнародній арені. *Медіафорум: аналітика, прогнози, інформаційний менеджмент*. 2023. Вип. 13. С. 245–269. URL: <https://doi.org/10.31861/mediaforum.2023.13.245-269> (дата звернення: 25.07.2025).
17. Договір про дружбу і співробітництво між Україною і Турецькою Республікою від 04.05.1992 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/792_005#Text (дата звернення: 25.07.2025).
18. Меморандум про взаєморозуміння між Урядом України і Урядом Турецької Республіки від 09.09.1993 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/792_043#Text (дата звернення: 09.08.2025).
19. Протокол між Кабінетом Міністрів України та Урядом Турецької Республіки про взаємне виділення земельних ділянок в Анкарі та Києві для

спорудження приміщень дипломатичних місій від 19.06.2003 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/792_032#Text (дата звернення: 09.08.2025).

20. Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Турецької Республіки про оборонно-промислове співробітництво від 17.01.2007 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/792_062#Text (дата звернення: 25.07.2025).

21. Указ Президента України. Питання Української частини Стратегічної ради високого рівня між Україною і Турецькою Республікою від 11.01.2012 р. № 9/2012. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/9/2012#Text> (дата звернення: 25.07.2025).

22. Запорожченко А. С. Створення українсько-турецької Стратегічної ради високого рівня й еволюція відносин між країнами. *Науковий журнал «Політикус»*. 2020. Вип. 4. С. 83–92. URL: <https://doi.org/10.24195/2414-9616.2020-4.13> (дата звернення: 25.07.2025).

23. Спільне комюніке Президентів України і Турецької Республіки від 30.05.1994 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/792_056#Text (дата звернення: 09.08.2025).

24. Лахманюк Т. Становлення і розвиток системи політичних міждержавних відносин України та Турецької Республіки (1991–2014 рр.). *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Історія*. 2019. № 1. С. 181–189. URL: <https://doi.org/10.2518/2307-7778.19.1.21> (дата звернення: 25.07.2025).

25. Українсько-турецьке спільне комюніке від 12.02.1998 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/792_090#Text (дата звернення: 09.08.2025).

26. Аулін О. Специфіка стратегічних комунікацій Туреччини на постоттоманському просторі (1992–2020 рр.). *Науковий вісник Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича. Історія*. 2020. № 51. С. 78–86. URL: <https://doi.org/10.31861/hj2020.51.78-86> (дата звернення: 25.07.2025).

27. Замікула Г. О. Зовнішньополітична концепція Ахмета Давутоглу: основні теоретичні положення. *Гілея: науковий вісник*. 2018. № 136. С. 296–301. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gileya_2018_136_71 (дата звернення: 25.07.2025).
28. Машевський О., Бойко А. Вплив європейської інтеграції на формування зовнішньої політики Турецької республіки (2003–2014 рр.). *Європейські історичні студії*. 2016. № 4. С. 19–31. URL: <http://doi.org/10.17721/2524-048X.2016.04.19-31> (дата звернення: 25.07.2025).
29. Пікулик О., Балак І. Особливості публічної дипломатії Туреччини. *Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії*. 2022. № 1(12). С. 139–151. URL: <http://doi.org/10.29038/2524-2679-2022-01-139-151> (дата звернення: 25.07.2025).
30. Саган Г. В., Шутчкін В. О. Налагодження освітніх зв'язків університетів України з Туреччиною у перші десятиліття XXI ст. *Вісник Черкаського університету. Серія Історичні науки*. 2021. № 1. С. 105–112. URL: <https://doi.org/10.31651/2076-5908-2021-1-105-112> (дата звернення: 25.07.2025).
31. Матлай Л. Кулінарна дипломатія як різновид публічної дипломатії: нові підходи та концепції. *Гуманітарні візії*. 2015. Вип. 1. № 2. С. 55–60. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/hv_2015_1_2_11 (дата звернення: 25.07.2025).
32. Романюк Н. Кулінарна дипломатія як інструмент міжнародної взаємодії. *Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії*. 2022. № 1(12). С. 30–44. URL: <https://doi.org/10.29038/2524-2679-2022-01-30-44> (дата звернення: 25.07.2025).
33. Adalet ve Kalkınma Partisi. Cumhurbaskanimiz Erdogan Antalya Diplomasi Forumunun Acilisinda Konustu. *Akparti*. URL: <https://www.akparti.org.tr/haberler/cumhurbaskanimiz-erdogan-antalya-diplomasi-forumunun-acilisinda-konustu-18062021-170057/> (date of access: 25.07.2025).

34. Ціватий В. Г. Феномен цифрової дипломатії в міжнародних відносинах і світовій політиці XXI століття: поліцентричний дискурс культурних і креативних індустрій. *Культурологічний альманах*. 2022. № 2. С. 40–44. URL: <https://doi.org/10.31392/cult.alm.2022.2.12> (дата звернення: 25.07.2025).

35. Окладна М. Г., Наумова К. І., Миргород В. О. Визначення поняття «таємна дипломатія» та способи її здійснення у міжнародних відносинах. *Право та інноваційне суспільство*. 2021. № 2(17). С. 171–177. URL: [https://doi.org/10.37772/2309-9275-2021-2\(17\)-23](https://doi.org/10.37772/2309-9275-2021-2(17)-23) (дата звернення: 25.07.2025).

36. Надоленко Г. О. Пріоритети економізації української дипломатії. *Міжнародні відносини: теоретико-практичні аспекти*. 2022. № 10. С. 35–46. URL: <https://doi.org/10.31866/2616-745X.10.2022.269477> (дата звернення: 25.07.2025).

37. Yetkin M. Story of secret diplomacy that ended Russia-Turkey jet crisis. *Hurriyet Daily News*. URL: <https://www.hurriyetdailynews.com/opinion/murat-yetkin/story-of-secret-diplomacy-that-ended-russia-turkey-jet-crisis-102629> (date of access: 25.07.2025).